

Dr. MELCZER GUSZTÁV.

1869 augusztus 31. — 1907 október 2.

Dr. LŐRENTHEY IMRE,

a m.-honi földtani társulat első titkárától.¹

Tudományos életünket az utóbbi években ért veszteségek közül egyike a legnagyobbaknak az, mely 1907 október 2-án érte; midőn dr. MELCZER GUSZTÁV a tudományra, társulatunkra, családjára, tisztelőire és barátaira egyaránt nagy csapásként, örökre lehunyta szemét.

Ő egyike volt ama keveseknek, kik mostoha viszonyaink között sokoldalú elfoglaltsága közepette is tekintélyt vívott ki magának nemcsak idehaza, hanem külföldön is, dicsőséget és hírt szerezve nemcsak magának, hanem a magyar tudományoságnak is, melynek egyik dísze volt.

MELCZER GUSZTÁV egyéni kiválóságait ama gondos nevelésnek köszönhette, melyben a szülői háznál részesült. Mint Melczer Ede egyetlen fiúgyermeké született GUSZTÁV 1869. év augusztus 31-én Dobsinán, hol édesatyja eleinte a községi fiúiskolában, majd pedig a később létesített polgári leányiskolánál tanított. A kis Gusztáv középiskoláit Rozsnyón kezdette, majd Rimaszombatban folytatta s Iglón végezte, hol 1887-ben jelesen tett érettségét.

Melczer Gusztáv

¹ Felolvasta a Magyarhoni Földtani Társulat 1908. február 5.-én tartott közgyűlésén.

Mint olyan atyának gyermekében, ki hivatását odaadó szeretettel teljesítette, benne is korán kifejlődött a kötelességtudás s látva otthon atyja nemes hivatását, ő is korán elhatározta, hogy a tanári pályára lép. Mi természetesebb tehát, mint hogy a természet szépségével annyira megáldott Dobsina szülötte, a természetrajzot választva tárgyául, 1887 szeptemberében a budapesti tud. egyetemre rendes bölcsészeti hallgatónak iratkozott be, természetrajz, vegytan és földrajzra. Itt mint dr. SZABÓ JÓZSEF, HANTKEN MIKSA, dr. SCHMIDT SÁNDOR, dr. THAN KÁROLY, dr. LENGYEL BÉLA és dr. LÓCZY LAJOS szorgalmas tanítványa, csakhamar kitűnt társai közül.

Már egyetemi hallgató korában is kiváló előszeretettel az ásványtannal és rokon tárgyaival foglalkozott és főleg e szakok képviselőivel és művelőivel kereste az érintkezést. Így 1889-ben belépett a magyar-honi földtani társulatba is, hogy így inkább legyen alkalma a szakma művelőivel érintkezve tanulnia. Elvégezve az egyetemet, dicséretes eredménnyel letette a tanári vizsgálatot s a gyakorló mintagymnásiumba ment, hol dr. STAUB MÓR vezető tanár mellett mint gyakorló tanár működött, hogy megszerezze a tanári oklevél elnyeréséhez szükséges tanítási jártasságot. A tanári oklevelet 1893-ban szerezte meg.

MELCZER GUSZTÁV kortársai közül annyira kitűnt, hogy midőn dr. SCHMIDT SÁNDORT 1895-ben a műegyetemre nevezték ki az ásványtan és földtan rendes tanárává, őt, mint legjelesebb tanítványát vette maga mellé első tanársegédének. E minőségében MELCZER csakis az 1895/6. és 1896/7. tanévekben működött, 1897. dec. 4-én letette a doktori szigorlatot, az ásványtan és földtan mellé melléktárgyul az őslénytant és földrajzot választva. 1897-ben a székesfőváros nevezte ki a II. ker. polgári leányiskolához rendes tanárnak, miután 1894 óta mint óradijas tanár működött már ez intézetnél. Ez intézetnél működött élete végéig. Így végleges álláshoz jutva, minden szabad idejét kedvenc tárgyának, a kristálytannak szentelte.

Tudományos egyéniségének fejlődése azonban társulatunkkal van a legszorosabb kapcsolatban, a mennyiben még egyetemi hallgató korában 1889-ben belépett tagjaink sorába s ez időtől kezdve szaküléseinknek egyik legszorgalmasabb látogatója, majd később mint egyik legjobb előadónk s közlönyünknek egyik legszorgalmasabb munkatársa tűnt ki. Tudományos dolgozatait néhány kivétellel — (melyek a Math. Term. Tud. Értesítőben, a Magyar Chemiai Folyóiratban, valamint a Math. und naturw. Berichte aus Ungarn című folyóiratban és a Groths. Zeitschrift f. Kristallographie u. Mineralogie-jában jelentek meg) — mind társulati üléseinken mutatta be. Legelső értekezései, melyeket műegyetemi tanársegéd korában írt, szintén a Földtani Közlönyben jelentek meg.

Így az első, mely egyszersmint doktori értekezése volt, 1896-ban

jelent meg «*Adatok a budai Calcit kristálytani ösmeretéhez*» melyben a budapesti Kis-Svábhegynek és az ürömi Rókahegynek calcit-ikerkristályain végzett méréseiből nyert újabb eredményeket ismerteti meg. Összesen 23 kristályformát ismertet meg e calcitokon és közöttük 9-et, melyek a calcitra általában újak.

Ugyanitt jelent meg még ebben az évben «*Baryt Dobsináról*» című értekezése, melyben az első baryt kristályokat ismerteti meg a dobsinai «Massörter» nevű vasbányákból. Ez értekezésében nemcsak a dobsinai, hanem a budai baryt tengelyszögét is megállapítja *Na*-fényben. A vaspáton ülő dobsinai baryt kristályok külalak tekintetében egészen eltérők az eddig ismeretes magyar barytoktól. Ezeken ugyanis 18 alakot állapít meg MELCZER, közöttük a (772) piramist, tehát olyan lapot, melyet a baryton eddig nem észleltek.

Itt jelentek meg továbbá 1898-ban «*Adatok a budapest-környékbeli calcit iker-kristálynak ösmeretéhez*». Ebben tárgyalja a calcitnak — $\frac{1}{2} R$ és $2 R$ lapok szerinti ikerképződését.

1899-ben: «*Továbbnövésees calcit a budai hegyekből*». Itt kimutatja, hogy a fiatalabb calcit generáció a régiebb kristályok csúcsain jelenik meg és pedig teljesen párhuzamos tengelyrendszerrel.

1902-ben: «*Pyrit a Monsoni hegyről*». A pyritnek sajátágosan megnyúlt pentagondodekaideres kristályait ismerteti innen.

1904-ben: «*Adatok az aragonit symmetriájához és A libithenitről*». Nagyszámú étetési kísérlet alapján tanulmányozza az aragonit symmetria viszonyait; a libithenitnek pedig a formáját, symmetriáját és tengelyviszonyát határozza meg, melyekkel megerősíti G. ROSE adatait.

Ugyancsak itt jelent meg 1905-ben az utolsó kristálytani munkája is «*Adatok az albit pontos ismeretéhez*» címen. E jeles munkájában a Nadabuláról (Rozsnyó mellett) való albit kristályokat ismerteti meg s egyúttal az addigi albitvizsgálatok eredményeit, de különösen a kristály-geometriai állandókra vonatkozókat.

MELCZER GUSZTÁV sokoldalúlag volt elfoglalva, elfoglaltsági köre azonban mindég tanári működésével és szaktárgyaival volt kapcsolatos. Így 1897—99-ig II. titkára volt a Természettudományi Társulatnak. Azonkívül tanított a leánygymnásiumban is s midőn a tanításban és a szakmunkálkodásban kifáradt — mint kitűnő hegedős — üdülni a zenéhez fordult, melyben mindég megtalálta a lelki szórakozást és üdülést. A nyári szünidőben Dobsina környékén téve kirándulásokat, folyton gyűjtött ásványokat, nem kerülte el azonban figyelmét egyetlen kőzet vagy kővület sem. Éles szemét és hangyaszorgalmát dicséri az a becses kővületgyűjtemény is, melyet a dobsinai tengeri-karbonból gyűjtve, a tud. egyetemi paleontologiai gyűjteménynek ajándékozott. Az ő gyűj-

tései keltették föl a szakkörök figyelmét, s így került gyűjteményeinkbe az a becses anyag, melyet 1906-ban dr. FRECH FRIGYES bresloui tanár ismertetett meg közlönyünkben.¹

Boldogult barátunk azok közé a kevesek közé tartozott, kik a középiskolai tanításnak is pedansul eleget téve, szaktárgyainak a művelését sem hanyagolta el; sőt talán éppen a szakpályától való elterelődése serkentette őt arra, hogy érdemeket szerezve, oda mielőbb visszatérhessen s majdan ott érvenyesülhessen, mint a mely pálya hajlamainak az egyedül lett volna megfelelő. Ambíciója serkentette őt a folytonos munkára; mindég dolgozott s tanulni vágyott. Tudományszomját kielégítendő 1899-ben egy évi szabadsággal Münchenbe — a mineralógusok Mekkájába — ment, hol GROTH, WEINSCHENK, ROTHPLETZ és ZITTEL voltak tanárai. Innen ismeretekkel gazdagodva, szeretetreméltó egyéniségével sok barátot szerezve magának és nemzetünknek tért vissza 1900-ban, hogy elemi dolgok tanításával ölje tovább magasabbra hivatott lelkét. Az őt nagyrabecsülő mesterével GROTH-al azonban, mint a Zeitschrift für Kristallographie und Mineralogie referense állandó összeköttetésben maradt.

Hivatásának megfelelő munkakör először akkor nyílt neki, mikor 1902-ben a tud. egyetemen a kristálytan magántanára lett. 1905-ben társulatunk választmányi tagjává választotta, azonban már 1906-ban betegsége megfosztotta társulatunkat az ő közreműködésétől.

Egyénisége lekötözően előzékeny, szerény lévén, mindenki szerette és becsülte őt. Mint a tudomány munkását rendkívüli pedans lelkiismeretesség jellemezte, a mit Münchenben is megcsodáltak benne.

Alig van mineralógusunk, a ki többet dolgozott volna mint ő, 10 évi irodalmi működésének ideje alatt írt ugyanis 17 szakértekezést, melyek mind német nyelven is megjelentek, sőt egyesek csakis németül, GROTH Zeitschriftjében. Ilyen a müncheni tartózkodása idején JOHN E. WOLFF vegyészszel együtt írt:

«Hardystonit und Zink-Schefferit von Franklin Furnace, New-Yersey. *Mit einer Notiz über die Brechungsindices des Schefferit.*» [GROTH. Zeitschr. f. Kryst. u. Mineralogie 30 kötet. 1900.]

A magy. tud. akadémiának «Math. és Term.-tud. Értesítő»-jében jelentek meg:

1900-ban: «*Néhány ásványról, főleg Ceylon szigetéről.*» (XVIII. kötet.)

1901-ben: «*Adatok a korund kristálytani és optikai ismeretéhez.*» (XIX. köt.)

¹ Tengeri eredetű karbon Magyarországon. [Földtani Közlöny XXXVI. köt.] 1906.

1903-ban: «*Az úrvölgyi aragonitról*» (XXI. köt.), mely értekezésében a már régóta ismert, de kristálytani szempontból közelebbről még meg nem vizsgált úrvölgyi aragonitnak kristályformáit, tengelyviszonyát, ikerképződését és törésmutatóját állapítja meg.

Ezek németül GROTH Zeitschriftjében a magyarral egyidejűleg jelentek meg. Ugyanitt jelent meg 1902-ben a XXXV. kötetben:

«*Über einige krystallographischen und optischen Constanten des Corunds.*» Ebben azokról az igen szép kristályoptikai vizsgálatairól számol be, melyeknek alapján több fényre nézve megállapítja a korund főfénytörési együtthatóit a sugár minimális eltéréssel.

A Magyar Chemiai Folyóiratban megjelentek:

1897-ben: «*Adatok a selensulfarsenatok kristálytani ismeretéhez.*» (III. köt. 6. f.) Ebben a MESSINGER KÁROLYTÓL kapott sókon végzett kristálytani vizsgálatainak eredményéről számol be. E sók közül csak a nátrium-monoselensulfarsenát volt mérésre alkalmas. Ismerteti itt azokat az eljárásokat is, melyekkel kristálytani mérésekre alkalmas kristályokat lehet csinálni.

1903-ban: «*A hāmatit szimmetriájáról és tengelyarányáról.*» (IX. évfolyam.) Ez értekezésében kb. 100 kristály mérése alapján kimutatja, hogy a hāmatitnak és korundnak megegyező a tengelyviszonya, t. i.: 1 : 1·3654 hāmatité és 1 : 1·3652 a korundé.

1904-ben DOBY GÉZÁVAL együtt írta «*Néhány titánvas tengelyarányáról és chemiai összetételéről.*» (X. évfolyam.) Szerzők szépen kimutatják, hogy a kristály vegyi összetétele mily szorosan függ össze annak alaki és fizikai tulajdonságaival. Itt is, mint más isomorf sorozatnál ugyanis a tengelyviszony és fajsúly függvényei a kémiai összetételnek, a mennyiben a titán tartalom növekedtével a *c* tengely hossza is nő, míg a fajsúly fogy.

E két utóbbi is németül GROTH Zeitschriftjében jelentek meg 1903 és 1904-ben.

Legutolsó munkája, melyet már betegsége idején fejezett be 1906-ban «*A Balatonfenék homokjairól.*» [a «Balaton Tudományos Tanulmányozásának Eredményei» I. k. 1. rész petrográfiai függelék.]

Írt még 21 hosszabb-rövidebb közleményt, ismertetést és fordítást a Természettudományi Közlönyben és Pótfüzeteiben; végül átdolgozta, illetve átírta ROTH SAMU Ásványtanát.

1904-ben aug. 27-én nősült meg, nőül vevén élete végéig hű házastársát, GÖMÖRY KLÁRÁT, kitől azonban éppen úgy mint kis fiától, sajnos, hamar elragadta a kérlelhetetlen sors.

A küzdelmes élet, a folytonos szellemi munka időelőtt megörölte lelkét s testét, úgy, hogy hosszas betegség után 1907 okt. 3-án örökre búcsút vett szeretett feleségétől, kis fiától s mindazoktól, kik szeretettel

emlékezünk vissza szerény, kedves egyéniségére, egyenes jellemére. Búcsút vett rajongással szeretett szaktárgyától s tanítványaitól.

Bánatunkat némileg csak az a tudat enyhíti, hogy bár korán ragadta el kedves társunkat a halál, mindazonáltal kötelességének eleget tett, tett annyit, a mennyit tennie a sors engedte.

SÓS FÖLDEK A NAGY-ALFÖLDÖN.

TREITZ PÉTER-től.

A vízben oldható sóknak a talaj felső rétegeiben való fölszaporodása éghajlati hatásoknak eredménye s száraz aszályos éghajlathoz van kötve.

Sivatagos klíma zónájában, mind az öt világrészben, sós a föld. A talaj felső rétege sókkal van átitatva, az összegyülemlő csapadékvizek pedig sós tavakat alkotnak. A sós földek és sós tavak régiója azonban behúzódik a nagyobb csapadékú területekbe is. Tüzetesebb tanulmányozásuk után kitűnt, hogy kialakulásuk nem annyira a csapadékok mennyiségével, mind inkább azzal a körülménnyel van kapcsolatban, hogy a lehulló csapadék nagyobb része átszüremkedik-e a talajon s levezetődik-e a földárjában vagy sem.

A víz körforgása a természetben oly képpen folyik le, hogy a tengerből kiemelkedő pára a szárazföld fölé kerül s itt csapadék alakjában lehull a földre. Lassanként lehatol bizonyos mélységig az alsó rétegekhez alkalmas körülmények között összegyűlik s a földárjának nevezett földalatti vízfolyásban elfolyik, végezetül a tengerbe jut vissza. Ilyen körülmények között, a földet alkotó ásványoknak elmállásakor és a vegetatio maradványainak elbomlásakor keletkező új vegyületek, az alkáliáknak és földfémeknek vízben oldható egyszerű sói, nem szaporodhatnak fel a talajban, minthogy az átszüremkedő és elfolyó víz kilugozza őket belőle.

Bizonyos klimatikai hatások alatt azonban a víznek föntvázolt körforgása megváltozik. Nevezetesen a lehulló csapadéknak legnagyobb része nem ér rá lefolyni, hanem visszakerül ugyanott a hová lehullott a levegőbe. Kezdetben lehúzódik e helyt is a mélyebb rétegekbe, de ott megreked; a nedvesség főtömegét a száraz évszak alatt uralkodó fön jellegű szelek fölszivják a talaj kapilláris csövein át a felszínre s itt elpárologtatják; csak igen kis hányad kerül a föld árjába s ennek közvetítésével a tengerbe. A föld alkotórészeinek, nevezetesen az ásvá-